

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ДЕРГАЧ ЛЕОНІД ВАЛЕНТИНОВИЧ

УДК 343.985.7

**РОЗСЛІДУВАННЯ ВИМАГАНЬ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ
ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ, У СУЧАСНИХ УМОВАХ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ – 2011

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
Юсупов Володимир Васильович,
Національна академія внутрішніх справ,
начальник наукової лабораторії з проблем законодавчого вдосконалення діяльності органів внутрішніх справ

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України

Шепітько Валерій Юрійович,
Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»,
завідувач кафедри криміналістики

кандидат юридичних наук, доцент

Ніколаюк Сергій Ігорович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності

Захист відбудеться «20» травня 2011 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05 в Національній академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий 11.04.2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. Д. Удалова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Реформування економіки, політичні та соціальні перетворення в Україні, проблеми зайнятості населення і приховане безробіття, зубожіння більшості громадян зумовлюють збільшення кількості злочинів корисливо-насильницької спрямованості. Однією з небезпечних форм злочинної діяльності є вимагання, що вчинюють організовані злочинні групи (ОЗГ). Такі формування характеризуються стійкістю, тривалістю, використанням сучасних технічних засобів, наявністю корумпованих зв'язків, витонченими способами протидії розслідуванню. Злочинні групи, відповідно до сфер впливу, отримують «данину» від суб'єктів господарської діяльності, осіб, які здійснюють окремі види злочинної діяльності (протитуція, примусове жебрацтво, викрадення автомобілів тощо), рейдерські захоплення підприємств, пропонують послуги колекторських фірм та ін.

Вимагання – один з головних шляхів отримання кримінальних прибутків ОЗГ, засіб установа контролю за економічними процесами, забезпечення монополії у найбільш прибуткових видах бізнесу. В Україні за останні шість років було виявлено вимагань, що вчинені організованими групами та злочинними організаціями: у 2004 р. – 67, у 2005 р. – 84, у 2006 р. – 13, у 2007 р. – 44, у 2008 – 29, у 2009 р. – 20, у 2010 р. – 41.¹ Такі нерівномірні тенденції свідчать про відсутність на практиці ефективної методики розслідування цих видів злочинів, про постійне удосконалення форм і методів протидії розслідуванню.

При визначенні напрямів дослідження автор використовував монографічні роботи Ю.П. Аленіна, О.Я. Баєва, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, В.Д. Берназа, В.М. Бикова, Т.В. Варфоломєєвої, О.М. Васильєва, А.Ф. Волобуєва, В.І. Галагана, В.Г. Гончаренка, Ю.М. Грошевого, О.М. Джужі, О.Ф. Долженкова, В.А. Журавля, А.В. Іщенка, Н.С. Карпова, Н.І. Клименко, І.П. Козаченка, О.Н. Колесніченка, В.О. Коновалової, М.В. Костицького, І.І. Котюка, В.С. Кузьмічова, В.В. Лисенка, В.К. Лисиченка, В.Г. Лукашевича, Є.Д. Лук'янчикова, В.Т. Маляренка, М.І. Мельника, Д.Й. Никифорчука, В.Т. Нора, М.А. Погорєцького, М.В. Салтевського, М.Я. Сегая, І.В. Сервецького, О.П. Снігерьова, С.М. Стахівського, В.В. Тіщенко, Л.Д. Удалової, П.В. Цимбала, С.С. Чернявського, В.Ю. Шепітька, М.Є. Шумила та інших вчених.

Питання розкриття, розслідування та запобігання організованим корисливо-насильницькій злочинності, у тому числі й вимаганням, досліджували Б.І. Бараненко, Г.М. Борзенков, В.В. Бугай, Ю.А. Вакутін, В.М. Варцаба, В.І. Верін, М.В. Григор'єв, А.І. Грищенко, О.І. Гуров, М.С. Гур'єв, А.А. Жижка, С.Ф. Здоровко, С.В. Євдокименко, В.А. Клименко, М.І. Китаєв, Я.Ю. Кондратьєв, П.Н. Кубрак, В.І. Куліков, В.М. Куц, В.С. Мінська, С.І. Ніколаюк, С.С. Овчинський, В.С. Пенкін, О.П. Рижаків, В.В. Тіщенко, Т.Г. Утмелідзе, В.Д. Філімонов, В.П. Цильвік, К.О. Чаплинський, Ю.Л. Шевцов, Р.М. Шехавцов, О.І. Шостко, Б.В. Щур та ін.

¹ За офіційними даними Департаменту інформаційних технологій МВС України, 2004–2010 рр.

Водночас переважну більшість наукових розвідок проводили на основі раніше чинного законодавства, у тому числі й СРСР, яке не відповідає сучасним формам злочинної діяльності, зокрема, новим видам та способам вчинення вимагань, що використовують ОЗГ.

Викладене свідчить про необхідність аналізу організаційно-тактичного забезпечення протидії вимаганням, які вчиняють ОЗГ, наукового обґрунтування нових та удосконалення існуючих форм і методів роботи оперативних та слідчих підрозділів у сучасних умовах, що зумовлює актуальність обраної для дослідження теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження пов'язаний із Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 12.02.2007 р. № 105/2007, Комплексною програмою профілактики злочинності на 2007–2009 рр., затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 20.12.2006 р. № 1767, Концепцією Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.09.2010 р. № 1911-р, Указом Президента України «Про невідкладні заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» від 06.02.2003 р. № 84.

Крім того, тема дисертаційного дослідження відповідає Пріоритетним напрямкам наукового забезпечення діяльності ОВС України на період 2010–2014 років (п. 11 додатку 6), затверджених наказом МВС України від 29.07.2010 р. № 347. Проведення дослідження передбачено планами науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2008–2011 рр.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертації є розроблення науково обґрунтованих засад розслідування вимагань, вчинених ОЗГ, підвищення ефективності діяльності оперативних і слідчих підрозділів у сучасних умовах при розкритті й розслідуванні вимагань, вчинених організованими угрупованнями, шляхом удосконалення існуючих рекомендацій з розслідування організованої корисливо-насиленої злочинності, вироблення програм дій слідчого в конкретних ситуаціях, розроблення тактики документування злочинних дій вимагателів.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі *завдання*:

- охарактеризувати сучасні вияви діяльності ОЗГ корисливо-насиленої спрямованості, у тому числі таких, що спеціалізуються на вимаганнях;
- встановити ознаки організованої групи, яка вчинює вимагання в сучасних умовах;
- розкрити зміст елементів криміналістичної характеристики вимагання, вчиненого ОЗГ;
- окреслити коло обставин, які підлягають встановленню під час розслідування вимагань, вчинених ОЗГ;
- навести програми попередньої перевірки оперативними підрозділами інформації про вимагання, вчинені ОЗГ;

– запропонувати програми дій слідчого щодо розв’язання тактичних завдань у типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування вимагання, вчиненого ОЗГ;

– визначити й удосконалити сучасні тактичні операції, що проводяться при розкритті та розслідуванні вимагань, вчинених ОЗГ;

– виявити особливості організації і тактики проведення окремих слідчих дій при розслідуванні вимагань, вчинених ОЗГ;

– удосконалити способи подолання протидії розслідуванню вимагань, вчинених ОЗГ, які відповідають сучасному стану протидії організованим злочинності.

Об’єкт дослідження – правовідносини, що виникають під час розкриття та розслідування вимагань, вчинених ОЗГ, підрозділами МВС України.

Предмет дослідження – розслідування вимагань, вчинених ОЗГ, у сучасних умовах.

Методи дослідження. Під час дослідження застосовано такі методи: *діалектичний* – при дослідженні головних елементів криміналістичної характеристики злочинів та криміналістичних засад їх розслідування, вплинув на формулювання висновків і пропозицій за темою дисертації; *порівняльно-правовий* – при дослідженні законодавства про кримінальну відповідальність і практики його застосування в Україні та інших країнах (підрозділи 1.1, 1.2); *історико-правовий* – при розкритті еволюції поглядів учених на окремі проблеми, що стосуються предмета дослідження (підрозділи 1.1, 3.3); *догматичний* – при тлумаченні юридичних категорій, за його допомогою поглиблено та уточнено понятійний апарат (розділ 1); *системний* – при побудові класифікації злочинів, визначенні змісту та взаємозв’язків елементів криміналістичної характеристики й основних етапів роботи з доказовою інформацією (розділ 1, підрозділ 2.1); *статистичний* – при ілюстрації теоретичних висновків даними вивчення державної та відомчої статистичної звітності (розділ 1, підрозділи 2.1, 2.3, розділ 3); *соціологічні (методи спостереження, інтерв’ювання та анкетування)* використано у всій дисертації).

Емпіричну базу дослідження становлять систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності МВС України; узагальнені результати вивчення за розробленими анкетами 170 кримінальних справ про групові вимагання, у тому числі вчинені організованими групами, що перебували у провадженні слідчих ОВС протягом 2005–2009 рр.; узагальнені дані опитувань слідчих, оперативних працівників ОВС (410 респондентів з міста Києва, Дніпропетровської, Івано-Франківської, Київської, Львівської, Полтавської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Хмельницької, Чернівецької областей). При підготовці роботи використано досвід автора, набутий на посаді оперуповноваженого Управління по боротьбі з організованою злочинністю Управління МВС України в Чернівецькій області.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є монографічним дослідженням комплексу проблем розслідування вимагань, вчинених ОЗГ, у сучасних умовах, на основі сучасних досягнень криміналістики та оперативно-розшукової роботи, а також узагальнення передового досвіду

вітчизняних правоохоронних органів. Автором сформульовано нові наукові положення та висновки, що мають важливе теоретичне та практичне значення, зокрема:

вперше:

- окреслено види вимагань, що вчинюють організовані групи в сучасних умовах, до яких віднесено незаконні захоплення підприємств, установ, організацій (рейдерство), захоплення заручників з метою отримання викупу, яке вчинюють на професійній основі, діяльність з вимагання боргів за цивільно-правовими зобов'язаннями під виглядом колекторських фірм, вимагання, вчинені на замовлення;

- класифіковано ознаки, які характеризують ОЗГ, що вчиняють вимагання, на дві групи: загальні, що характерні для організованих груп узагалі, та специфічні, що притаманні лише злочинним об'єднанням відповідного корисливо-насиленницького спрямування;

- серед суб'єктів вимагання, вчиненого ОЗГ, виокремлено замовника, який ініціює вчинення протиправного захоплення підприємства, установи чи організації, що є його конкурентами по бізнесу, відмовляються бути підконтрольними, оплачувати нав'язані послуги;

- запропоновано при розслідуванні вимагань, вчинених ОЗГ, проводити тактичну операцію «Виявлення організатора злочинної групи вимагачів і доказування його вини»;

- доведено, що до способів подолання протидії розслідуванню злочинів, вчинених ОЗГ, у тому числі й вимагань, слід відносити й ті, які здійснюються при виконанні обвинувального вироку суду;

удосконалено:

- криміналістичну характеристику вимагання, вчиненого ОЗГ, шляхом включення до її елементів характеристики структури організованої групи та способів протидії розслідуванню злочинів;

- тактику проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих дій під час розкриття вимагання, вчиненого ОЗГ, шляхом наведення програм попередньої перевірки інформації про вимагання та дій слідчого відповідно до типових ситуацій;

- підходи до затримання вимагачів шляхом проведення тактичної операції «Затримання організованої групи вимагачів»;

- тактичні прийоми пред'явлення для впізнання шляхом наведення криміналістичних рекомендацій щодо усунення спроб зриву слідчої дії її учасником – членом організованої групи вимагачів;

- процес криміналізації протиправних поглинань підприємств, установ, організацій (рейдерство) шляхом включення до його обов'язкових ознак участі ОЗГ у відповідних суспільно небезпечних діяннях;

дістало подальшого розвитку:

- класифікація способів учинення ОЗГ вимагання шляхом обґрунтування включення способу приховування у спосіб злочину, що є повноструктурним;

- обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні вимагань, вчинених ОЗГ, з урахуванням групового характеру злочину;

– програми допитів потерпілого, свідків, підозрюваних та обвинувачених шляхом підготовки спеціального переліку запитань, які підлягають встановленню під час розслідування вимагань;

– рекомендації щодо використання тактичних прийомів допиту, очної ставки, пред'явлення для впізнання, обшуку при розслідуванні вимагань, вчинених ОЗГ.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що дослідження ґрунтується на результатах поглибленого вивчення правоохоронної практики, а його матеріали впроваджено в законотворчу діяльність шляхом підготовки пропозицій до проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за протиправне поглинання та захоплення підприємств» (лист Верховної Ради України від 13.10.2010 р. № 04-19/14-2190); як рекомендації у практичну діяльність підрозділів Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю МВС України (акти впровадження Управління по боротьбі з організованою злочинністю Головного управління МВС України в м. Києві від 10.09.2010 р., Управління по боротьбі з організованою злочинністю Управління МВС України в Чернівецькій області від 10.02.2009 р.), а також у навчальний процес Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича (акт впровадження від 25.01.2011 р.) й Української академії бізнесу та підприємництва (акт впровадження від 27.10.2010 р.). Окремі положення дисертації можуть бути використані для законодавчого, організаційного, методичного та інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів і судів, зацікавлених у протидії різним видам вимагань.

Особистий внесок здобувача. Дисертацію виконано самостійно. Усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. У посібнику «Протидія злочинним захопленням суб'єктів господарювання як виявам рейдерства», підготовленому у співавторстві із С.С. Чернявським, О.Є. Користіним, Я.В. Монастирським, автору належить 25 % змісту (розділ 3).

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, оприлюднено на десяти міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Безпекотворення: питання теорії і практики та правові аспекти» (Київ, 16.02.2007 р.), «Удосконалення діяльності ОВС України з попередження й розкриття злочинів та інших правопорушень» (Запоріжжя, 02.11.2007 р.), «Кримінальний процес України в контексті європейських стандартів судочинства» (Київ, 07.12.2007 р.), «Психологічне супроводження оперативно-розшукової діяльності» (Київ, 28.11.2008 р.), «Філософські, методологічні та психологічні проблеми права» (Київ, 31.01.2009 р.), «Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності» (Київ, 03.04.2009 р.), «Незалежний суд – гарантія захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина» (Чернівці, 30.05.2009 р.), «Міжнародне співробітництво ОВС у боротьбі з транснаціональною злочинністю» (Київ, 24.03.2010 р.), «Актуальні проблеми оперативно-службової діяльності органів

внутрішніх справ» (Київ, 03.03.2010 р.), «Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах» (Запоріжжя, 05.11.2010 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки відображено у 16 наукових працях, серед яких – чотири статті опубліковано у виданнях, включених ВАК України до переліку фахових з юридичних наук, один посібник, дві реферативні статті в енциклопедії, дев'ять тез доповідей – у збірниках матеріалів конференцій та засідань «круглих столів».

Структура дисертації визначається її метою, завданнями та предметом дослідження і складається із вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 250 сторінок, з яких основного тексту – 198 сторінок, чотири додатки на 28 сторінках, список використаних джерел (235 найменувань) на 24 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами; охарактеризовано мету, головні завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено дані про їх апробацію і впровадження, а також щодо публікацій, структури й обсягу роботи.

Розділ перший «Криміналістичний аналіз вимагань, які вчиняють організовані злочинні групи» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1. *«Поняття, сутність та види сучасних вимагань, які вчиняють організовані злочинні групи»* наводиться поняття та розкриваються види вимагань, які вчиняють ОЗГ у сучасних умовах.

Зазначено, що сьогодні вимаганню характерні високий ступінь латентності, організованість і ретельна підготовка злочинних дій, протидія розслідуванню з боку зацікавлених осіб, особливо у тих випадках, коли злочин вчинює ОЗГ. У сучасних умовах вимаганню часто передують викрадення людини, силове захоплення підприємств, угон транспортних засобів та інші злочини, які входять у механізм підготовки вимагання та пред'явлення вимог як умов повернення автомобіля, підприємства, звільнення заручника тощо.

Автор дослідив історію законодавчої регламентації вимагання як суспільно небезпечного діяння. Враховуючи сучасні вияви вимагань, вчинених ОЗГ, у роботі запропоновано криміналізувати протиправне поглинання та захоплення злочинними угрупованнями підприємств, установ та організацій. Подано історіографію наукових досліджень боротьби з вимаганням.

Опитування практичних працівників правоохоронних органів показало, що до вимагань, вчинених ОЗГ, вони відносять як «традиційні» злочини: отримання плати від осіб, які займаються незаконною діяльністю (нелегальне підприємництво, проституція, шахрайство, нелегальна міграція) – 28,3 %, захоплення заручників (14,9 %), викрадення автомобілів (6,1 %); так і нові – бандитизм (33,4 %), злочинне рейдерство (25,8 %), діяльність колекторських фірм (21,0 %). Остання група діянь

характеризується організованим характером погроз та нападів на підприємства, установи, організації або на окремих осіб.

Враховуючи аналіз наукових джерел, вивчення практики розслідування вимагань, вчинених ОЗГ, результати анкетування працівників правоохоронних органів за характером механізму злочину сучасне вимагання, яке вчиняють організовані групи, автор поділяє на: «традиційне» вимагання; вимагання викупу за звільнення заручників, вчинене на професійній основі; вимагання під час рейдерського захоплення підприємства; колекторська діяльність вимагачів.

Проаналізовано ознаки «організованої групи», виходячи з її нормативного визначення. Серед інших ознак виділено стійкість групи, яка вчиняє вимагання. Так, у більшості випадків (61,4 %) склад злочинної групи при повторному вимаганні був такий же як попередній; у 16,4 % випадків організатор кардинально змінював ролі членів ОЗГ; інший член групи пред'являв вимоги у 11,8 % випадків; інший отримувач предмету вимагання зафіксований у 10,4 %.

У підрозділі автор класифікує ознаки, притаманні ОЗГ, які вчиняють вимагання, на загальні (обов'язкові) та окремі (специфічні). До загальних віднесено: стійкість; згуртованість, сталий склад злочинного угруповання; розподіл функціональних ролей у вимаганні; ретельне планування діяльності; вироблення системи протидії розкриттю вчинених злочинів; наявність у групі специфічного психологічного мікроклімату. Специфічними ознаками є зв'язок ОЗГ з правоохоронними і судовими органами, органами влади як наслідок корупційних зв'язків; замовний характер діяльності організованої групи (замовники – окремі суб'єкти господарювання або ділки-чиновники: суб'єкти підприємницької діяльності – 59,5 %; працівники державних органів – 18,5 %; працівники банків – 9,8 %; раніше судимі – 8,5 %; працівники правоохоронних органів – 3,7 %); спрямованість злочинних посягань як на фізичних, так і юридичних осіб; поєднання вимагань з іншими насильницькими злочинами проти особи; прикриття злочинної діяльності легальним бізнесом (юридичні фірми, охоронні, колекторські структури та ін.).

Узагальнення поглядів вчених-криміналістів, вивчення матеріалів кримінальних справ дозволили запропонувати типову структуру ОЗГ, яка вчинює вимагання: організатор групи; замовники; охоронці і найближчі до організатора особи; «навідники» та інформатори; безпосередні виконавці; посередники; група прикриття.

Обґрунтовано, ОЗГ, що вчинює вимагання – це стійке та згуртоване об'єднання злочинців, яке діє під прикриттям легальної організації, характеризується наявністю налагоджених корупційних зв'язків з органами влади, судами і правоохоронними структурами, має розроблену систему протидії розкриттю своєї злочинної діяльності, діяльність якого спрямовується організатором на постійне вчинення вимагань та інших суміжних злочинів.

У підрозділі 1.2. «Криміналістична характеристика вимагання, вчиненого організованою злочинною групою» автор наводить її поняття, досліджує структурні елементи.

Проаналізувавши існуючі у криміналістичній літературі твердження науковців про криміналістичну характеристику відносно організованої злочинної діяльності, дисертант визначає криміналістичну характеристику вимагання, вчиненого ОЗГ, як сукупність інформації про типові ознаки даного виду злочинної діяльності, яка містить ймовірно-статистичні дані, що вказують на ступінь взаємозв'язку і взаємозалежності її елементів, орієнтує уповноважених суб'єктів у визначенні напрямів розслідування вимагань, вчинених ОЗГ, з урахуванням характерних способів протидії розкриттю злочинів.

На підставі опрацювання криміналістичної характеристики вимагання з урахуванням вчинення злочину ОЗГ, у роботі пропонуються такі її елементи: предмет злочинного посягання; способи вчинення злочину; слідова картина злочину; характеристика структури ОЗГ; особа потерпілого; способи протидії розслідуванню злочинів.

Узагальнення матеріалів кримінальних справ свідчить, що в переважній більшості випадків предметом вимагання були гроші (90,0 %). Майже у половини злочинних діянь (45,1 %) сума грошей становила від 100 до 500 тис. грн. У розрізі дослідження предмету вимагання запропоновано перелік ознак, що свідчать про можливий інтерес до суб'єктів господарювання з боку ОЗГ, як об'єкту рейдерського захоплення.

Зазначено, що дані про предмет посягання дозволяють встановити вид («спеціалізацію») злочинного угруповання, його структуру, приблизну кількість, територію «обслуговування» та інші ознаки, з урахуванням яких з'ясовується інформація про інші елементи криміналістичної характеристики вимагання, вчиненого ОЗГ.

Автор приєднується до твердження (В.В. Лисенко, В.В. Тіщенко та ін.), що з криміналістичної позиції безпосереднє вчинення вимагання складається з дій по пред'явленню погроз та дій з отримання майна. Тому в структурі способу вчинення вимагання ОЗГ розрізняється: підготовка до злочину; пред'явлення погрози; заволодіння майном; приховування злочину.

Найчастіше ОЗГ вимагачів висловлюють погрози фізичної розправи (66,6 %) і погрози вбивства жертви або його близьких родичів (51,7 %). Рідше – погрози знищення чи пошкодження майна (18,5 %), захоплення об'єктів, які перебувають у розпорядженні або власності потерпілого (7,3 %), розголошення відомостей, які потерпілий зберігає у таємниці, притягнення до кримінальної відповідальності – по 6,1 %, вилучення (конфіскації) майна – 5,1 %.

Автор розкриває технологію захоплення організованими групами суб'єктів господарювання, до якої включено: розвідку бізнесу можливого об'єкта захоплення; оцінку можливостей власника підприємства щодо організації захисту від захоплення; обрання схеми та розроблення плану заходів щодо захоплення підприємства; організацію і супровід захоплення; заходи щодо забезпечення легалізації захоплення.

У роботі способи приховування вимагання, вчиненого ОЗГ, класифіковані залежно від конкретного етапу вчинення злочину: 1) дії щодо маскуванню злочину при пред'явленні майнових вимог; 2) дії членів ОЗГ, які застосовуються при веденні

переговорів з потерпілим щодо передачі предмету вимагання; 3) приховування своїх дій при отриманні предмету вимагання.

Автор наголошує, що слідова картина у справах про вимагання, вчинені ОЗГ, дозволяє з'ясувати подію злочину і осіб, що його вчинили, повторність (серійність) діянь, злочинні навички і звички винних та ін. Дослідження слідів побудовано залежно від етапу вчинення організованою групою вимагання. Зазначено, що при пред'явленні вимоги та одержанні предмету вимагання найбільше утворюються слідів, які залишаються: на місці злочину; на потерпілому; його одязі; на злочинцях та їх одязі.

Специфіка даних, які характеризують структуру ОЗГ вимагачів, визначається її складом, способами злочинної діяльності, особливостями зв'язків між членами групи, психологічним мікрокліматом та ін.

Особа злочинця при вчиненні вимагання ОЗГ виступає як колективний суб'єкт злочинної діяльності. Вимагачі – це в переважній більшості чоловіки (98,5 %). Серед вимагачів-організаторів: суб'єкти підприємницької діяльності – 24,9 %; працівники державних органів – 24,6 %; раніше судимі – 23,4 %; працівники правоохоронних органів – 22,2 %; працівники банків – 4,9 %. Серед безпосередніх виконавців переважають раніше судимі особи (61,7 %). В більшості випадків злочинці відбували покарання за корисливі злочини (крадіжка, грабіж, розбій, вимагання). Вік виконавців вимагання, вчиненого ОЗГ: до 18 років – 8,2 %; 18–29 років – 60,0 %; 30–39 років – 25,9 %; 40–49 років – 4,1 %; 50–59 років – 1,8 %.

Вимагання відносно конкретного потерпілого може бути одноразовим, а може здійснюватися систематично у вигляді збору «данини» протягом тривалого часу. Так, у 36,1 % випадків вимагання у одного потерпілого здійснювалося 3–5 разів; у 31,0 % випадках – 2 рази; у 21,9 % – більше 5 раз. При розслідуванні вимагань, які вчиняють ОЗГ, встановленню і аналізу підлягають відомості, що характеризують особу потерпілого, серед яких важливе місце посідають ознаки віктимності (аморальна, протиправна, провокуюча поведінка потерпілого).

У роботі стверджується, що в сучасних умовах традиційні прийоми протидії розслідуванню злочинів з боку організованих угруповань стали більш витонченими, ретельно продуманими і зухвалими. Автор обґрунтовує включення способів протидії розслідуванню до елементів криміналістичної характеристики вимагань, вчинених ОЗГ, як елемент, який несе криміналістично значущу інформацію про злочинну діяльність групи. На підставі вивчення наукових джерел та результатів узагальнення практики виокремлені способи протидії розслідуванню, які вчиняють ОЗГ вимагачів.

Розділ другий «Тактичні та організаційні засади проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих дій під час розкриття вимагань, вчинених організованими злочинними групами» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні вимагань, вчинених організованими злочинними групами» досліджуються обставини, які встановлюються при розслідуванні відповідних злочинів, наводиться їх класифікація.

Автор доводить, що перелік обставин, які підлягають доказуванню, наведений у ст. 64 КПК України, не відображає особливостей предмета доказування за окремими видами кримінальних справ, зокрема про вимагання, вчинені ОЗГ. Встановлено, що предмет доказування у справах про злочини, вчинені організованими угрупованнями, є розширеним, що обумовлено необхідністю встановлення та доказування діяльності саме організованої групи, наявності її обов'язкових ознак (ст. 28 КК України).

Використовуючи методи наукового дослідження, у роботі запропоновано обставини, які підлягають встановленню у справах про вимагання, вчинене ОЗГ, класифікувати на групи: 1) кількісно-якісна характеристика ОЗГ; 2) механізм функціонування угруповання; 3) характеристика злочинної діяльності ОЗГ; 4) система протидії розкриттю злочинної діяльності; 5) фінансова діяльність групи. Така диференціація дозволяє оптимізувати процес збору, перевірки та оцінки доказів при розслідуванні вимагання, вчиненого ОЗГ. У роботі запропоновано типовий перелік обставин, які підлягають встановленню у справах про вимагання, вчинені організованими групами (23 позиції).

Наголошено, що особливості злочинної діяльності організованих груп вимагачів вимагають від слідчого активного використання в ході розслідування можливостей підрозділів ГУБОЗ МВС України, Державної податкової адміністрації України та інших ревізійних служб.

У підрозділі 2.2. «Програми попередньої перевірки інформації про вимагання, вчинене організованою злочинною групою» пропонуються програми (алгоритми) дій оперативних працівників та слідчого при дослідчій перевірці матеріалів про вимагання, вчинене ОЗГ.

Автор зазначає, що до ознак, які свідчать про вчинення вимагання організованою групою, належать: наявність оперативної інформації про діяльність ОЗГ вимагачів у певному районі, підготовку ними конкретного злочину; згадування при пред'явленні майнових вимог про належність до злочинного угруповання; кількісний склад пред'явників протиправних вимог; вимагача знає потерпілий особисто та ін.

Аналіз практики розкриття вимагань, вчинених ОЗГ, дозволив виокремити типові ситуації, пов'язані з обізнаністю оперативних підрозділів щодо особи вимагачів: 1) особи, на яких вказує потерпілий у заяві про злочин, потрапили «в поле зору» оперативного підрозділу вперше; 2) відносно осіб, що фігурують в заяві або повідомленні, вже здійснюється оперативна перевірка. Наведено програми попередньої перевірки відповідної інформації у цих ситуаціях.

При документуванні злочинної діяльності організованої групи вимагачів у рамках оперативно-розшукової справи складається план проведення оперативно-розшукових заходів, який включає: заходи із забезпечення безпеки потерпілого і його близьких родичів; забезпечення власної безпеки оперативних працівників, задіяних в оперативній перевірці, а також слідчого та їх близьких родичів; здійснення оптимальних оперативно-розшукових заходів; комплексне використання технічних і спеціальних засобів; визначення можливостей з процесуального

закріплення даних, отриманих в результаті здійснення оперативно-розшукової діяльності, для подальшого їх використання як доказів у кримінальній справі.

У підрозділі розглянуто оперативно-розшукові заходи з розкриття вимагань, вчинених ОЗГ, в ході яких застосовуються технічні і спеціальні засоби, описується оформлення отриманих даних, дії слідчого щодо використання у доказуванні відповідних матеріалів.

У підрозділі 2.3. *«Програми дій слідчого в типових слідчих ситуаціях початкового етапу розслідування вимагань, вчинених організованими злочинними групами»* досліджуються типові ситуації початкового етапу розслідування та пропонується алгоритми дій слідчого у кожній із них.

На підставі дослідження наукових джерел та використовуючи результати вивчення практики розслідування злочинів, запропоновані типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування вимагань, вчинених ОЗГ: 1) потерпілий звернувся із заявою про висунення йому вимог з боку ОЗГ (23,4 %); 2) кримінальна справа порушена за результатами попередньої перевірки інформації про вимагання, вчинене ОЗГ, проведеної оперативними підрозділами; вимагачі затримані (60,5 %); 3) після протиправного захоплення власності потерпілого (підприємства, установи, організації) йому висунуто майнові вимоги (11,0 %); 4) викрадення близької потерпілому особи з пред'явленням вимоги виплатити викуп (2,4 %); 5) до потерпілого застосоване насильство з вимогами до виконання чи невиконання певних цивільно-правових зобов'язань (8,5 %).

У дисертації охарактеризовані зазначені ситуації, запропоновані типові програми дій слідчого у кожній з них. Наголошено на бригадному методі розслідування вимагань, вчинених ОЗГ, шляхом створення слідчих або слідчо-оперативних груп.

Розділ третій «Криміналістичні засоби і методи подолання протидії розслідуванню вимагань, вчинених організованими злочинними групами» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. *«Тактичні операції при розслідуванні вимагань, вчинених організованими злочинними групами»* розглядаються тактичні операції «Затримання організованої злочинної групи вимагачів» та «Виявлення організатора злочинної групи вимагачів і доказування його вини».

У роботі знайшли подальшого розвитку погляди вчених-криміналістів щодо розуміння затримання учасників злочинної групи як тактичної операції. Автор пропонує складові елементи тактичної операції «Затримання організованої злочинної групи вимагачів»: 1) підготовка до проведення тактичної операції; 2) фізичне захоплення вимагачів; 3) особисті обшуки та обшуки в місцях затримання інших членів ОЗГ; 4) освідкування затриманих; 5) огляд місця затримання; 6) процесуальне оформлення затримання. У контексті проведення тактичної операції запропоновані криміналістичні рекомендації щодо особистого обшуку, обшуку у місцях затримання членів ОЗГ, освідкування, огляду місця затримання підозрюваних.

Тактичну операцію «Затримання організованої злочинної групи вимагачів» визначено як організаційно-тактичний комплекс різних взаємопов'язаних

процесуальних і оперативно-розшукових дій, направлених на вирішення загального завдання отримання доказів, які підтверджують або спростовують версію про факт організованого злочинного вимагання конкретними особами.

Одне з основних завдань при розслідуванні вимагань, вчинених ОЗГ, є встановлення і нейтралізація організатора групи. Для розв'язання цього завдання запропонована тактична операція «Виявлення організатора злочинної групи вимагачів і доказування його вини», до елементів якої віднесено: 1) аналітичну діяльність слідчого з вивчення осіб затриманих членів ОЗГ, їх зв'язків, слідів, вилучених при проведенні первинних слідчих дій; 2) взаємодію та використання можливостей оперативних підрозділів ОВС, зокрема спеціальних по боротьбі з організованою злочинністю, щодо отримання інформації про ОЗГ; 3) висунення версій про функціональні ролі членів ОЗГ, у тому числі й організатора; 4) використання відео-, звукозаписувальних та інших технічних засобів з метою фіксації криміналістично значущих слідів діяльності організатора; 5) проведення допитів співучасників, потерпілих, свідків, одночасних обшуків, пред'явлень для впізнання, зняття інформації з каналів зв'язку, призначення експертиз.

Певна специфіка притаманна встановленню організатора вимагання при вчиненні рейдерського захоплення підприємства. Дисертант зазначає, що структура ОЗГ, як правило, відповідає штату легальної юридичної особи, під прикриттям якої діють злочинці.

У підрозділі зазначено, що тактична операція «Виявлення організатора злочинної групи вимагачів і доказування його вини» – це комплекс оперативно-розшукових заходів та процесуальних дій, які спрямовані на збирання, дослідження, перевірку та оцінку доказів, які викривають конкретного члена ОЗГ як її організатора, забезпечують доказування вчинення вимагання організованою групою.

У підрозділі 3.2. *«Тактичні прийоми проведення окремих слідчих дій як криміналістичні методи подолання протидії розслідуванню вимагань, вчинених ОЗГ»* наголошено на необхідності вироблення комплексного підходу до застосування загальних і специфічних тактичних прийомів окремих слідчих дій, що дозволяє підвищити ефективність розкриття злочинів, вчинених ОЗГ, у тому числі й вимагань.

Наведено практично значущі особливості допиту різних учасників процесу, у тому числі організаторів груп; чинники, які визначають послідовність їх допитів; запропоновані узагальнені запитання, повний перелік яких розміщено у додатку до дисертації.

Зазначено, що для проведення очної ставки враховується характер участі кожної особи у вчиненні злочину, розподіл функціональних ролей, зацікавленість у наданні правдивих показань. Істотний вплив на прийняття рішення про проведення очної ставки мають результати оперативно-розшукової діяльності.

Автор встановив, що однією з проблем, яка існує під час проведення пред'явлення для впізнання при розслідуванні вимагання, вчиненого ОЗГ, є намагання його зірвати з боку членів угруповання. У роботі запропоновано перелік тактичних рекомендацій, призначених не допустити зриву цієї слідчої дії.

Досліджено проведення впізнання за фотографіями, поза візуальним спостереженням та з використанням телекомунікаційних технологій.

Обшук, що проводиться при розслідуванні вимагань, вчинених ОЗГ, є важливим засобом встановлення факту вчинення злочину групою, відшукування речових доказів по конкретних епізодах, інших слідів причетності обшукуваних до ОЗГ, отримання інформації про існування злочинного співтовариства, його склад, цілі, розподіл ролей між учасниками, особу організатора та інших членів злочинного угруповання. Наголошено, що у справах про вимагання, вчинене ОЗГ, ефективним є проведення одночасних обшуків. Виймка у справах досліджуваної категорії проводилася у переважній більшості випадків, коли ОЗГ займалося рейдерськими захопленнями підприємств.

За результатами вивчення практики розслідування вимагань встановлено, що найбільш часто призначаються: 1) судово-медичні (57,1 %); 2) фоноскопичні (42,9 %); 3) трасологічні (37,1 %), з них дактилоскопічні (65,9 %); 4) судово-психіатричні (34,1 %); 5) почеркознавчі (22,9 %); 6) техніко-криміналістичні дослідження документів (20,0 %); 7) судово-бухгалтерські (11,2 %); 8) балістичні та психологічні експертизи (по 8,8 %) та ін.

Наголошено на можливостях фоноскопичної та психологічної експертиз, зокрема щодо визначення функціональної ролі конкретної особи у структурі злочинної групи.

У підрозділі 3.3. *«Шляхи подолання протидії розслідуванню вимагань, вчинених організованими злочинними групами»* описані форми протидії розслідуванню вимагань, вчинених ОЗГ, та способи їх нейтралізації.

Зазначено, що протидія з боку організованої групи не закінчується після розкриття злочину. Вона продовжується і на етапі виконання вироку суду, як засудженими у місцях відбування покарання, так і співниками, які залишились невикритими. Це пов'язано з розгалуженою структурою та зв'язками злочинних об'єднань. Тому автор вперше пропонує виділяти 4 форми протидії розслідуванню організованої злочинної діяльності, у тому числі й вчинення вимагань: 1) при створенні ОЗГ; 2) при вчиненні злочинів; 3) у процесі розслідування злочинів; 4) при виконанні обвинувального вироку суду.

Розглянуто способи протидії розслідуванню з боку корумпованих посадовців органів влади і правоохоронних органів. Серед них: «витік» інформації про хід розслідування; дезінформація слідчого про подію, що розслідується; позбавлення слідчого можливості додатково перевірити існуючу інформацію; організація психічного або фізичного впливу на слідчого та на учасників процесу; усунення слідчого від провадження по кримінальній справі. Наведено заходи подолання протидії слідству при розкритті і розслідуванні злочинів, вчинених ОЗГ вимагачів, у тому числі запропоновані ознаки, які вказують на конкретного працівника органу внутрішніх справ як на інформатора злочинного угруповання.

У роботі автор торкається питань усунення протидії з боку захисників членів ОЗГ вимагачів, пропонує відповідні криміналістичні рекомендації.

ВИСНОВКИ

У **висновках** сформульовано основні результати та пропозиції, які мають теоретичне і практичне значення для удосконалення розслідування вимагань, вчинених ОЗГ, у сучасних умовах та полягають у наступному:

1. Вимагання, яке традиційно притаманно організованій злочинній діяльності, у сучасних умовах трансформувалося від загальнокримінальних виявів до прихованої та законспірованої незаконної діяльності економічного спрямування, яка нерідко має замовний характер. Вимагання є головним або обов'язковим елементом протиправного рейдерства, діяльності окремих об'єднань з повернення майнових боргів та виконання цивільно-правових зобов'язань, кримінального бізнесу із викрадення людей та інших суспільно небезпечних діянь.

Сучасним організованим групам, що спеціалізуються на вимаганнях, поряд із загальними ознаками притаманно: невід'ємний зв'язок з органами влади, судовими та правоохоронними органами як наслідок корупційних зв'язків, що розвинулися; замовний характер злочинної діяльності; багатопрофільність протиправних діянь, спрямованих як на фізичних, так і юридичних осіб; поєднання вимагань з іншими насильницькими злочинами проти життя та здоров'я особи; прикриття злочинної діяльності легальним бізнесом; вироблення системи протидії розкриттю своєї діяльності.

Вимагання, вчинене ОЗГ, може розглядатися як: 1) самостійне, цілісне кримінально-правове діяння; 2) елемент іншого злочину (найчастіше як спосіб його вчинення); 3) елемент однорідної корисливо-насильницької злочинної діяльності; 4) епізод (епізоди, серії) різних видів злочинів, вчинених ОЗГ.

2. Під час розслідування вимагань, вчинених ОЗГ, одне з головних місць посідає криміналістична характеристика цих злочинів. На початковому етапі розслідування вона знижує інформаційну невизначеність, є ймовірнісною моделлю події, що трапилася, і підставою для висунення версій. Елементами криміналістичної характеристики вимагань, вчинених ОЗГ, є: предмет злочинного посягання, способи вчинення злочину, слідова картина злочину, характеристика структури ОЗГ, особа потерпілого, способи протидії розслідуванню злочинів.

Ці елементи пов'язані один з одним та між ними існують кореляційні зв'язки. Предмет злочинного посягання детермінує спосіб вчинення злочину, особу злочинця – члена ОЗГ, слідову картину злочину, характеризує особу потерпілого. Спосіб вчинення вимагання відображає характерні властивості особи злочинців та прямо впливає на слідову картину злочину. Аналіз даних, що характеризують структуру ОЗГ, дає змогу з'ясувати функціональні ролі конкретних учасників у вимаганні, встановити мотиви, цілі злочинної діяльності. Поведінка злочинців перебуває в тісному взаємозв'язку з поведінкою та способом життя потерпілого, як правило, детермінується характерними особливостями – здійснення протиправною діяльністю, високі доходи підприємства, наявність цивільно-правових зобов'язань тощо.

3. Важливу роль у розкритті вимагання, вчиненого ОЗГ, відіграє оперативно-розшукова діяльність. Дослідження довело, що найбільш успішно розкривають

вимагання у випадках попередньої оперативної розробки організованого злочинного угруповання. Типові програми попередньої перевірки інформації про готування або вчинення групового вимагання включають у себе спостереження з використанням відеозапису, аудіозапис розмов потерпілого з вимагачами, запис телефонних переговорів потерпілого із злочинцями, прослуховування телефонних переговорів та ін.

4. У справах про вимагання, вчинене ОЗГ, обставини, що підлягають встановленню, мають подвійний характер: по-перше, відомості, що свідчать про вчинення вимагання; по-друге, інформація, що цей злочин вчинено організованою групою.

Обґрунтований у роботі розширений перелік обставин, що підлягають встановленню у справах про вимагання, вчинені ОЗГ, класифікується на групи: 1) кількісно-якісна характеристика ОЗГ; 2) механізм функціонування угруповання; 3) характеристика злочинної діяльності ОЗГ; 4) система протидії розкриттю злочинної діяльності; 5) фінансова діяльність групи.

5. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування відображають сучасні види вимагань, вчинених ОЗГ. Найбільш сприятлива для розслідування є слідча ситуація, коли кримінальну справу порушено за результатами попередньої перевірки інформації про вимагання, вчинене ОЗГ, проведеної оперативними підрозділами, вимагачів затримано. Типові програми дій слідчого щодо розв'язання тактичних завдань у слідчих ситуаціях, наведені у дисертації, підвищують ефективність роботи, визначають найдоцільнішу послідовність процесуальних заходів, алгоритмізують проведення досудового розслідування.

6. Серед низки криміналістичних засобів і методів розкриття вимагань, вчинених ОЗГ, найбільш ефективними є тактичні операції. Тактична операція «Затримання організованої злочинної групи вимагачів» є комплексним заходом і включає в себе різні оперативно-розшукові заходи та слідчі дії: спостереження; обстеження приміщень; огляд будівель та споруд, ділянок місцевості й транспортних засобів; прослуховування телефонних переговорів; зняття інформації з каналів зв'язку; фізичне захоплення, обшук, освідування, огляд, допит.

Для встановлення об'єктивної істини у справі проводиться тактична операція «Виявлення організатора злочинної групи вимагачів і доказування його вини». Процес доказування участі особи у вимаганні як організатора передбачає, насамперед, доведення вчинення злочину організованою групою та функціональних ролей кожного члена ОЗГ, у тому числі й організатора. Кінцева мета тактичної операції – підготовка обґрунтованої доказової бази щодо участі конкретної особи у вчиненні групового вимагання як організатора.

7. Протидія розслідуванню вимагань, вчинених ОЗГ, здійснюється при створенні угруповання; при вчиненні вимагань; у процесі розслідування вимагань; при виконанні обвинувального вироку суду.

8. Ефективними способами подолання протидії розслідуванню вимагань, вчинених ОЗГ, з боку корумпованих посадовців органів влади і правоохоронних органів є: створення умов для витoku дезінформації у справі; фіксація фактів компрометації слідчого; копіювання всіх значущих для розслідування документів,

аудіо, відеозаписів; фіксація спроб підкупу або залякування потерпілих, свідків, слідчого за допомогою звуко- і відеозаписувальної апаратури та долучення цих матеріалів до кримінальної справи; зберігання речових доказів у надійних місцях тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Дергач Л. В. Поняття організованої злочинної групи, що вчиняє вимагання / Л. В. Дергач // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 375 : Правознавство. – С. 119–123.
2. Дергач Л. В. Криміналістична характеристика вимагань, вчинених організованими злочинними групами / Л. В. Дергач // Юридична Україна. – 2007. – № 9 (57). – С. 83–86.
3. Дергач Л. В. Питання виникнення слідів та їх виявлення в процесі розслідування вимагань, вчинених організованими злочинними групами / Л. В. Дергач // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. – Чернівці : Рута, 2010. – Вип. 538 : Правознавство. – С. 109–111.
4. Дергач Л. В. Особливості проведення допиту підозрюваних у справах про вимагання, вчинені організованими злочинними групами / Л. В. Дергач // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : наук.-практ. журн. – 2010. – № 22. – С. 267–274.
5. Протидія злочинним захопленням суб'єктів господарювання як виявам рейдерства : посіб. / [С. С. Чернявський, О. Є. Користін, Я. В. Монастирський, Л. В. Дергач та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2009. – 60 с.
6. Дергач Л. Вимагання, вчинене організованою групою (рекет) / Л. Дергач // Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / [відп. ред. : В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко]. – К. : Атіка, 2010. – Т. VI : Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). – С. 154–155.
7. Дергач Л. Одночасний (груповий) обшук / Л. Дергач // Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / [відп. ред. : В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко]. – К. : Атіка, 2010. – Т. VI : Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). – С. 515.
8. Дергач Л. В. Питання криміналістичного забезпечення розслідування вимагань, вчинених організованими групами / Л. В. Дергач // Удосконалення діяльності ОВС України з попередження й розкриття злочинів та інших правопорушень : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (Запоріжжя, 2 листоп. 2007 р.) : у 2 ч. – Запоріжжя : Юрид. ін-т ДДУВС, 2007. – Ч. II. – С. 56–59.
9. Дергач Л. В. Професійне спостереження працівників ОВС при викритті організованих злочинних груп, які займаються вимагательством / Л. В. Дергач // Психологічне супроводження оперативно-розшукової діяльності : тези наук.-практ. конф., (Київ, 28 листоп. 2008 р.) / [ред. кол. : Є. М. Моїсєєв, Д. О. Александров, О. О. Бандура та ін.]. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 109–111.

10. Дергач Л. В. Психологічні особливості провадження допиту в ході розслідування вимагань, вчинених організованими групами / Л. В. Дергач // Філософські, методологічні та психологічні проблеми права : матеріали II Всеукр. наук.-теорет. конф., (Київ, 31 січ. 2009 р.) / [ред. кол. : Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, М. В. Костицький та ін.]. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 211–213.

11. Дергач Л. В. Деякі питання легалізації доходів, одержаних організованими злочинними угрупованнями внаслідок захоплень суб'єктів господарювання / Л. В. Дергач // Правове забезпечення протидії та типології відмивання коштів в Україні : зб. матеріалів наук.-практ. семінару, (Київ, 1 жовт. 2009 р.). – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 40–44.

12. Дергач Л. В. Особливості порушення кримінальної справи при вчиненні вимагання організованою групою / Л. В. Дергач // Незалежний суд – гарантія захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (Чернівці, 30 трав. 2009 р.). – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. – С. 437–442.

13. Дергач Л. В. Вимагання як складова рейдерства, що вчинюється організованими злочинними групами / Л. В. Дергач // Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. : (Запоріжжя, 30 жовт. 2009 р.) : у 2 ч. – Запоріжжя : Юрид. ін-т ДДУВС, 2009. – Ч. II. – С. 158–160.

14. Дергач Л. В. Вимагання, вчинене транснаціональними злочинними угрупованнями / Л. В. Дергач // Міжнародне співробітництво ОВС у боротьбі з транснаціональною злочинністю : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 24 берез. 2010 р.) / [ред. кол. : М. Г. Вербенський, В. Я. Горбачевський, Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа та ін.]. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. – С. 272–274.

15. Дергач Л. В. Тактична операція «Виявлення організатора злочинного угруповання, яке вчинює вимагання» / Л. В. Дергач // Актуальні проблеми оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ : тези доп. круглого столу, (Київ, 3 берез. 2010 р.) / [ред. кол. : В. Д. Сущенко, О. М. Джужа, М. А. Погорецький та ін.]. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. – С. 32–34.

16. Дергач Л. В. Розслідування вимагань, які вчинюють організовані злочинні групи, у сучасних умовах / Л. В. Дергач // Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. : (Запоріжжя, 5 листоп. 2010 р.) : у 3 ч. – Запоріжжя : Юрид. ін-т ДДУВС, 2010. – Ч. I. – С. 174–176.

АНОТАЦІЯ

Дергач Л. В. Розслідування вимагань, вчинених організованими злочинними групами, у сучасних умовах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ. – Київ, 2011.

У роботі досліджені види вимагань, що вчиняють організовані групи у сучасних умовах. Охарактеризована структура організованої групи вимагачів, визначено зміст тактичних операцій «Затримання організованої групи вимагачів» та «Виявлення організатора злочинної групи вимагачів і доказування його вини» як тактичних комплексів з ефективною нейтралізації організованої злочинної групи. Доведено, що протидія розслідуванню вимагань, вчинених організованими групами, здійснюється при створенні угруповання, при вчиненні вимагань, у процесі розслідування вимагань, при виконанні обвинувального вироку суду.

Результатом дослідження є формування криміналістичних рекомендацій, які є основою методики розслідування вимагань, вчинених організованими злочинними групами.

Ключові слова: вимагання, організована злочинна група, рейдерство, колектор, протидія розслідуванню, способи подолання протидії розслідуванню.

АННОТАЦИЯ

Дергач Л. В. Расследование вымогательств, совершенных организованными преступными группами, в современных условиях. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук за специальностью 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальна академия внутренних дел. – Киев, 2011.

В работе на основании исследования эмпирических данных определены виды вымогательств, которые совершают организованные преступные группы, на современном этапе, к которым отнесено незаконные захваты предприятий, учреждений, организаций (рейдерство), захваты заложников с целью получения выкупа, совершенные на профессиональной основе, истребование долгов по гражданско-правовым обязательствам под видом коллекторских компаний, вымогательства на заказ. Автор предлагает криминалистическую характеристику вымогательств, совершенных организованными группами, к элементам которой относит: предмет преступного посягательства, способы совершения преступления, следовую картину преступления, характеристику структуры преступной группы, личность преступника, способы противодействия расследованию преступлений.

Особое внимание автор уделит анализу структуры организованной преступной группы вымогателей, где среди других традиционных участников выделил заказчика противоправных деяний. Он инициирует незаконный захват предприятий, являющихся конкурентами по бизнесу, отказывающиеся быть подконтрольными либо платить по навязанным услугам.

Обстоятельства, подлежащие установлению по делам о вымогательствах, совершенным организованными преступными группами, классифицирован на группы: количественно-качественная характеристика преступной группы; механизм функционирования формирования; характеристика преступной деятельности группы; система противодействия раскрытию преступной деятельности; финансовая деятельность группы. Исследованы типичные следственные ситуации

первоначального этапа расследования вымогательств, совершенных организованными преступными группами. В каждой из них определена программа действий следователя, повышающая эффективность работы, определяющая наиболее целесообразную последовательность процессуальных мероприятий и алгоритмизирующая проведение досудебного расследования.

Проанализировано задержание членов преступной группы вымогателей как соответствующая тактическая операция. Ее структура представлена как комплекс последовательных оперативно-розыскных мероприятий и следственных действий. Впервые предложено в ходе расследования вымогательств, совершенных организованными преступными группами, проводить тактическую операцию «Выявление организатора преступной группы вымогателей и доказывание его вины».

Рассмотрены особенности проведения допроса, очной ставки, предъявления для опознания, обыска, выемки и назначения экспертиз по делам о вымогательствах, совершенным организованными преступными группами. Определены последовательность допроса участников группы, в том числе и организатора, факторы, влияющие на их допрос, предложен список обобщенных вопросов по делам этой категории. Рассмотрены тактические приемы предъявления для опознания, которые направлены на недопущение срыва этого следственного действия со стороны его участников – членов группы вымогателей. Определены экспертизы, назначаемые при расследовании вымогательств, совершенных преступными формированиями, среди которых выделены фоноскопические, баллистические, судебно-медицинские, трасологические, судебно-психиатрические и иные виды исследований.

Установлено, что противодействие расследованию вымогательств, совершенных организованными преступными группами, осуществляется при создании группировки, при совершении преступлений, в процессе расследования вымогательств и при исполнении обвинительного приговора суда. Определены способы преодоления противодействия раскрытию организованной преступной группы вымогателей.

Результатом исследования является формирование криминалистических рекомендаций, составляющих основу методики расследования вымогательств, совершенных организованными преступными группами.

Ключевые слова: вымогательство, организованная преступная группа, рейдерство, коллектор, противодействие расследованию, способы преодоления противодействия расследованию.

ANNOTATION

Dergach L. V. Investigation of the extortion committed by the organized criminal groups in the modern terms. – Manuscript.

Thesis for awarding the candidate of law degree in specialty 12.00.09 – Criminal procedure and criminalistics; forensic examination; operational investigative activity. – The National Academy of Internal Affairs. – Kyiv, 2011.

The thesis deals with the types of the extortion committed by the organized groups in the modern terms. The structure of the organized group of extortionists is characterized; the concept of the tactical operations «Detention of the organized group of extortionists» and «Detection of an organizer of the criminal group of extortionists and proof of his guilt» as tactical complexes for the effective neutralization of the organized criminal group is defined. It is proved that counteraction to the investigation of the extortion committed by the organized groups is carried out at the time of the forming of the criminal group, at the commission the extortion, in the process of the investigation of the extortion, during a guilty verdict.

The forming of the criminalistic recommendations which are the basis of the method of investigation of the extortion committed by the organized criminal groups is explored.

Key words: extortion, organized criminal group, raiding, collector, counteraction to the investigation, the ways of overcoming to the counteraction the investigation.